

herakleitos

bir insanın karakteri,
onun yazgısıdır

Antik Yunan'ın en gizemli filozofu

DESTEK YAYINLARI: 1515

FELSEFE: 62

HERAKLEİTOS / BİR İNSANIN KARAKTERİ, ONUN YAZGISIDIR

Yayına Hazırlayan: Turgut Özgüney

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Felsefe Serisi Yayın Koordinatörü: Özlem Küskü

Editör: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştu

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Ekim 2021

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-439-8

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

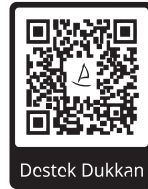
www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Destek Dukkan

Optimum Basım Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad.

No. 51/1 34295 Küçükçekmece/İstanbul

Sertifika No. 41707

herakleitos
bir insanın
karakteri,
onun yazgısıdır

Antik Yunan'ın en gizemli filozofu

Yayıma Hazırlayan: Turgut Özgüney

Giriş

“Aynı nehre iki kez girilmez.” Antikçağ Yunan felsefesinin yıldızlarından Herakleitos’a ait bu söz belki de onunla özdeşleşmiş ve en çok bilinen felsefi ifadelerden biridir. Efes semalarında parlayan bir yıldız olan Herakleitos (İÖ 540-480), içinde yaşadığı topluma düşünce ve eylemleriyle ışık saçmıştır. Gökyüzünden yeryüzüne indirdiği felsefi düşünceleriyle dünya felsefe tarihinde derin ve silinmez izler bırakmıştır.

Herakleitos’un yaşamına yön veren ve onu yaşamı boyunca etkileyen öge Daimon olmuştur. Daimon, her insanın içinde gizli olarak bulunan “Tanrısal Ses”, “Uyarıcı Ses”tir. Tanrı ile olan gizli bağıdır yani “vicdan”dır. Herakleitos için Daimon, dışsal yani fiziksel değil, içsel, ruhsal alın yazısıdır.

Herakleitos’tan başka Daimon’un yaşamını etkilediği başka bir düşünür de Sokrates’tir. Sokrates içinse Daimon, çocukluğundan beri kendisini uyarıcı, kötü bir şey yapmasına mâni olan tanrısal bir içestir. Ayrıca her ikisinin de ilham kaynakları bilge kâhinler Sibylla ve Diotima’dır.

Sibylla, Herakleitos'un ruhunun derinliklerine inmesini sağlayan, evrenin ve yeryüzünün sırlarını açığa çıkarmasına neden olan, tanrısal sesin temsilcisi, ilham kaynağı, ermiş, efsanevi kadın bilgedir. Diotima ise Delf şehrindeki Apollon Tapınağı'nın ermiş Pythi'sidir. Ve Sokrates'i "hiçbir şey bilmediğini bilinçli olarak bildiği için" dünyanın en bilge kişisi olarak ilan edendir.

Sokrates ve Herakleitos, kendilerinden sonra gelen düşünce dünyasının filozoflarını büyük ölçüde etkilemiş, onların felsefi kuramlarının esin kaynağı olmuş ve etkileri yüzyıllar boyunca sürmüş, günümüze kadar gelmiştir.

Kitapta kolay anlaşılır ve akıcı bir dil kullanmaya özellikle gayret ettim. Çünkü yorgun insan zihni, felsefi terimlere ve kavramlara alışık olmadığı için bu terimler ve kavramlar insana sıkıcı gelir. Akıl veya zihin herhangi bir şeyi anlamadığı zaman, Platon'un misoloji (us nefreti) dediği şey başlar. Bu durum tüm yaşam için de geçerlidir.

Akıl veya zihin disiplinli düşünmeye alışık olmadığı zamanlarda ortaya çıkan bir durumdur bu. Gündelik yaşamın akışı içinde çoğu zaman gelişigüzel, sıradan düşüncelerin ve duygulanımların içinde kendimizi bulur ve yaşadığımız ortamı ona göre değerlendiririz. Objektiflik yoktur bu değerlendirmede. Eğer felsefi ve mantıksal düşünce dünyasına girersek, içinde yaşadığımız nesnel dünyayı daha iyi anlamlandırma olanağını bulabiliriz. Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki

felsefe son amaç, erek değildir. Felsefe bir geçiş noktasıdır. Bir ara durumdur. Ontolojik ve gnostik dünyaya doğru bir yolculuktur, eğer yapılabılırsa...

Felsefe dünyasının belki de hiç anlaşılmayan filozofu Herakleitos'u bu küçük kitapta anlatmak kolay değildir. Onun bilgeliğini ancak mistik olanlar anlayabilir. Herakleitos kitabını sistematik ve kronolojik olarak değil, fragmanlar halinde yazmıştır ve yazdıklarını herkesin anlamasını istememiştir. Kitabını bir gizeme büründürmüştür. Biz de bu zorluktan dolayı, sistematik bir şekilde yazmayan Herakleitos'u okuyucunun anlayabilmesi için gayret gösterdik.

Bir gün Euripides, Herakleitos'un bir fragmanını Sokrates'e getirmiş ve okumasını rica etmiş. Sokrates Herakleitos'un fragmanını okumuş ve şöyle demiş:

“Şüphesiz anladım, hiçbir şey anlamadığımı.”

Turgut Özgüney

*“Bu karanlık ve
kasvetle dolu zor
bir yoldur.*

*Eğer bir inisiye
size rehberlik ederse,
yolunuz güneşin
aydınlığından
daha aydınlık
hale gelir.”*

Herakleitos kimdir?

İyonya'nın en ünlü filozofu sayılan Blosson oğlu Herakleitos soylu bir ailenin en büyük oğlu olarak Efes'te dünyaya gelmiş, İÖ 540-480 yılları arasında yaşamıştır. Son derece mağrur, tepeden bakan birisi olarak yetişmiştir. Yalnızlığı seven, asık suratlı, somurtkan, hüznü Herakleitos'a sözleri anlaşılamadığından dolayı yurttaşları "Karanlık" adını takmıştır. Yaygın ününe ve etkisine karşın, yüzyıllar boyunca, Ağlayan, Muammacı gibi sıfatlarla da anılmıştır. Karanlık filozof Herakleitos, yaşamında kendisini yaşadığı toplumdan soyutlamış ve yalnızlığa çekilmiştir.

Herakleitos, görüşleri açısından çağdaşları ile büyük bir farklılık içindeydi. 69. Olimpiyat gerçekleşirken 40 yaşındaydı. Helenistik tarihçi Antisthenes, babası ölüncel kendisine kalan kral rahipliğini kardeşi Alexander'a bıraktığını anlatır. Tiran Melankomas'ı tiranlığı bırakmaya ikna etmiş, katı yönetimin yerine demokrasinin

gelmesine yardımcı olmuş, fakat bu da Herakleitos'u tatmin etmemiştir. Sonunda insanlardan kaçarak yalnızlığa çekilmiştir.

Toplum yaşamından ayrılıp dağlarda ot ve yeşillik yiyerek yaşamaya başlamıştır. Fakat bedeni, bu yüzden su toplamaya başlayınca kente dönmüş ve hekimlere bilmece sorar gibi yağmurlardan sonra kuraklık yaratıp yaratamayacaklarını sormuştur. Hekimler onun ne demek istediğini anlamayınca, kendini sığır ambarrına kapatmış, tezекlerin sıcaklığından faydalanarak içindeki suyu buharlaştırmayı ummuştur. Bu şekilde hiçbir şey elde edemeyince, 60 yaşında ölmüştür. Hermippos'un anlattığına göre, hekimlere içindeki suyun bağırsaklarını boşaltmak suretiyle dışarı atılıp atılmayacağını sormuş, hekimler de bunun olamayacağını söyleyince, güneşin altına yatıp, kölelerinden üzerine tezек sıvamalarını istemiştir. Böylece her tarafı geri len bedeni yaşama tutunamamış, ertesı gün ölmüş ve agoraya gömülmüştür. Aristo *Herakleitos Üzerine* adlı eserinde onun su toplama hastalığından iyileştiğini, başka bir hastalıktan öldüğünü söyler. Hippobotos da aynı fikirdedir.

Herakleitos çocukluğundan itibaren olağanüstü bir insandı. Gençliğinde hiçbir şey bilmediğini ileri sürerdi. Diogenes Laertios'a göre Herakleitos, hiç kimsenin öğrencisi olmadı. Kendini incelediğini ve her şeyi kendi kendine öğrendiğini söylüyordu. Sotion'a göre Ksenophanes'in öğrencisi olduğunu söyleyenler vardı.

Yaşamı boyunca tek bir kitap yazmıştır. Kitabının temel konusu, doğa üzerinedir. Üç bölümdür. Birincisi, evren üzerine, diğerleri politika ve tanrıbilim üzerinedir. Eserini, ancak uzmanlar yaklaşılsın ve halkın küçümseyeceği bir şey olmasın diye özellikle anlaşılmaz bir tarzda yazarak Artemis Tapınağı'na adanmış, sonra da tapınağa çekilmiştir.

İnsanların arasında karışmayan Herakleitos çocuklarla aşık kemiği oynardı. Çevresinde toplanan Efeslilere de “*Ne bakıyorsunuz? Lanet olasıcalar! Böylesi, aranıza katılıp politika yapmaktan daha iyi değil mi?*” demiştir.

Demetrios'un *Adaşlar* adlı eserinde söylediğine göre, Atinalılar arasında çok ünlü olmasına rağmen, onları da hor görüyordu. Buna karşılık kendisi Efesliler tarafından hor görüldüğü halde, kendi yurdunu tercih ediyordu. Phaleronlu Demetrios da *Sokrates'in Savunması* adlı eserinde onu anar.*

Theophrastos onun yarım ve çelişkili yazmasını, karamsarlığına bağlar. Antisthenes de *Filozoflar Zinciri* adlı eserinde kardeşi için krallık üzerindeki haklarından vazgeçmesini onun ruh yüceliğinin işareti olarak anlatır. Eseri, o kadar ünlü olmuştur ki kitabın yarattığı yankıdan Herakleitosçular denen ardılları ortaya çıkmıştır.

* Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 422-427; Walther Kranz, *Antik Felsefe*, çev. Suad Y. Baydur, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984, s. 57-59

Kendini beğenmişliği, kutsal hastalık (sara) diye tanımlıyordu. Gözün gördüğüne inanmak gerektiğini söylüyordu. Bazen o kadar parlak ve açık yazardı ki en kalın kafalı insan bile onu kolayca anlar ve ruhunun yükseldiğini hissedirdi. Kısa deyişleri ve serimlemesi eşsizdi. Gramerci Seleukos'un söylediğine göre, Kroton, Dalgıç adlı *eserinde* Herakleitos'un kitabını Yunanistan'a Krates'in getirdiğini anlatır. O dönemlerde Delos Adası'nın dalgıçları pek meşhurdu. Herakleitos, bazen anlatmak istediğini berrak bir şekilde yazsa da eserin içinde boğulmamak için ya Deloslu bir dalgıç olmak ya da Delph Mabedi'ndeki biliciye bu sözlerin anlamını sormamız gerekir.

*“Kana bulanarak arındırmaya
çalışıyorlar kendilerini,
çamura batmış birinin
kendini çamurlu suyla
yıkaması gibi. Çamurla
temizlenen birine herkes
deli der. Karşılarındaki tanrı
heykellerine yakarıyorlar,
konuşur gibi duvarlarıyla
evlerin. Ne tanrılar ne de
kahramanlar hakkında bir şey
bildikleri var.”**

* Herakleitos, *Fragmanlar*, çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınevi, s. 39

Her şey değişir

Değişim kavramını felsefe tarihine sokan ilk filozof Herakleitos'tur.

Parmenides: *“Değişim çelişik olduğu için imkânsızdır.”*

Herakleitos: *“Değişim çelişiktir. Çelişki, yani karşıtların birliği, gerçeğin özünü meydana getirir.”*

Parmenides'in durağan ve değişmez varlığına karşı Herakleitos “niteliksel değişme” olarak “oluş”un gerçeğini öne sürmüştür.

“Aynı nehre iki defa giremeyiz” diyerek, değişimin ve oluşun devamlı olduğunu savunmuştur.

Parmenides'in düşünceleri Herakleitos'a karşı bir polemiktir. Parmenides'in Elea Okulu ile Herakleitos arasındaki fark, felsefe tarihinin gördüğü ilk gerçek karşıtlıktır.

Herakleitos'a göre bu dünya ne Tanrı ne de insanlar tarafından yaratılmıştır. Her şey değişim ve hareket

halindedir. Evren, boyuna akan bir süreçtir. Başı sonu olmayan bir değişimdir. Bizim bu akışı, değişimi göremeyişimizin nedeni bu akışkan nesnelere kalıcı olduğunu sanmamızdır.

*“Değişim
belli bir yasaya
belli bir düzene
belli bir ölçüye göre olur.”*

Bu ölçü, bu yasa, logostur. Düzendir, akıldır. Bu evren kanununu dile getiren kutupluluktur (polarite).*

Akış-İrmak

Herakleitos'a göre dünyaya hiç sönmeyen bir ateş olarak bakarsak, her zaman şeylere nasıl dönüştüğünü, her şeyin de her zaman ateşe nasıl geri döndüğünü kavrayabiliriz. Bu da nesnelere devinimine ve değişimine belirli bir yöntemle bakmamızı gerektirir. Sürekli yanan bir ateş, her zaman yakıt tüketir ve dumanını bırakır. Her şey, bir yakıt işlevi görerek ateşle birlikte yukarıya doğru tırmanır ve ateşi besledikten sonra aşağıya doğru iner. Tüm gerçeklik hiç durmadan akan bir

* Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 25, 26

ırmak gibidir. Hiçbir şey bir an bile durmaz. Görünen şeylerin özü, sürekli bir değişim içindedir.

Herakleitos, görünürde devinimsiz bile olsa, herhangi bir nesnenin akışın bir parçasından başka bir şey olmadığını söyler. Ona göre bir nesneyi oluşturan madde, zamanın birbirini izleyen iki anında asla aynı değildir. Herakleitos'un ırmak imgesi, değişim sürecindeki dengenin ve ölçünün korunmasına bağlı nitelikteki bir tür birliği betimler. Herakleitos, ırmak metaforunu "her şeydeki mutlak sürekliliği" anlatmak maksadıyla kullanır. Her şey ırmak gibi sürekli bir akış içindedir.*

* Herakleitos, *Kırık Taşlar*, s. 149, 150

*“Aynı nehre
iki defa
giremeyiz.”*

